

Osmanlı Arşiv Belgeleriyle Muarız (Saros) Körfezi'ndeki Kale-i Cedid (Manastır) Kalesi

Kale-i Cedid (Monastery) Fortress in Gulf of Muarız (Saros) in the Ottoman Archival Documents

Fuat DURMUŞ*

Özet

Bu çalışma, Osmanlı Dönemi'nde Muarız (Saros) Körfezi'ndeki Evreşe Kazası'na bağlı Karaçalı Karyesi ile Karaçalı Karyesi karşısındaki ada üzerinde bulunan yapılar hakkında bilgilerin yer aldığı Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri kapsamında hazırlanmıştır. Bu çalışmayla Osmanlı arşiv belgelerindeki bilgiler dışında bugün buldukları yere ilişkin herhangi bir kaydın olmadığı Karaçalı Karyesi ile karşısındaki ada üzerinde bir zamanlar yer alan yapıların lokalizasyonu yapılmaya çalışılacak; kaleler şehri Çanakkale'nin Osmanlı Dönemi'ne ait, ismi ile müsemma, yeni bir kalesi tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşiv Belgeleri, Muarız (Saros) Körfezi, Büyükada, Kale-i Cedid (Manastır) Kalesi, Karaçalı Karyesi.

Abstract

The present study was built on the Ottoman Archival Documents of Presidency offering data concerning Karaçalı Village of Evreşe Town in Gulf of Muarız (Saros) and the structures on the island opposite Karaçalı Village. The study is also concerned with the localization of the Karaçalı Village and the island on which no source of data is available other than the Ottoman Archival Documents and aims to introduce a new Ottoman fortress of Çanakkale, the city of fortresses.

Keywords: Ottoman Archival Documents, Gulf of Muarız (Saros), Büyükada, Kale-i Cedid (Monastery) Fortress, Karaçalı Village

* Arkeolog, Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı,
e-mail: fuat_durmus@mynet.com-

Giriş:

Ege Denizi'nin kuzeyinde bulunan Antik Çağda Melas Kolpos, Osmanlı Dönemi'nde Muarız Körfezi; günümüzde ise Saros Körfezi adıyla anılan bölgenin güneyinde Gelibolu Yarımadası, kuzeyinde Trakya kıyıları yer almaktadır (Uydu Görüntüsü:1). Üçgen şeklindeki Saros Körfezi, 75 km uzunluğunda ve 35 km genişliğindedir¹. Körfezin kuzey tarafında sırasıyla Minikada, Küçükada ve Büyükada (Panagia-Panaia) olmak üzere Üçadalar yer almaktadır (Uydu Görüntüsü:2). Saros Körfezi'ndeki Üçadalar bugün askeri atış talimگاهی olarak kullanılmaktadırlar; bu nedenle olsa gerek Üçadalar'da bu güne değin arkeolojik ve tarihi araştırmalar pek yapılmamıştır. Gelibolu Yarımadası'nın Prehistorik ve Klasik Dönem yerleşimleri çok iyi araştırılmıştır²; Bizans ve Osmanlı Dönemi de hakeza pek çok araştırmaya konu olmuştur³. Ancak Saros Körfezi'ndeki Üçadalar'da ise yapılmış ve yayınlanmış tek

¹ “Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Karasal ve Denizel Biyolojik Çeşitliliğin Tespiti Projesi Sonuç Raporu”, *T.C. Çevre ve Şebircilik Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü*, Ekim 2014, s.6.

² Gelibolu Yarımadası'ndaki Prehistorik ve Antik Çağ Araştırmaları için ayrıca bkz.: Mehmet Özdoğan, “Tarihöncesi Dönemde Trakya. Araştırma Projesinin 16. Yılında Genel Bir Değerlendirme”, *Anadolu Araştırmaları XIV, Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan*, 1996, 329-360. Onur Özbek, “Gelibolu Yarımadası Güneyindeki Bazı Höyüklerin Son Araştırmalar Işığında Yeniden Değerlendirilmesi”, *Journal of Archaeology and Art*, 2008, 127:pages1-14. Mustafa Hamdi Sayar, “Trakya'da Epigrafi ve Tarih-Coğrafya Araştırmaları”, *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Antalya, 18-23 Mayıs 1989 (Ankara 1990) s.211-216. Zeynep Koçel Yıldırım, “Tekirdağ Merkez ve Şarköy İlçeleri ile Çanakkale Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos'u) Yüzeysel Araştırması 2013 Yılı Çalışmaları”, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c.1, Gaziantep 02-06 Haziran 2014, s.437-460. Reyhan Körpe, “2015 Yılı Gelibolu Yarımadası Sestos Antik Kenti ve Çevresi Yüzeysel Araştırması”, *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c.2., 23-27 Mayıs 2016 Edirne, s.591-610.

³ Gelibolu Yarımadası'ndaki Bizans ve Osmanlı Dönemi Araştırmaları için ayrıca bkz.: Ali Osman Uysal, Ayşe Çaylak Türker. “Çanakkale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi Yüzeysel Araştırması 2005 Yılı Çalışmaları” *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s.107-126. Ramazan Eren, *Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri*, Canakkale 1990. Ayşe Ç. Türker, “Çanakkale Boğazında Bizans Dönemine Ait Tarihi Ve Arkeolojik Veriler”, *Çanakkale I: Savaşı ve Tarihi*, İstanbul 2006, 536-537. Yusuf Acioğlu, “Çanakkale Boğazı'ndaki Kaleler”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale 2006. Yusuf Acioğlu, “Çanakkale'deki Osmanlı Dönemi Savunma Yapıları”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi*, Çanakkale 2013. Semavi Eyice, “Çanakkale Boğazı Kalelerinin XVI. yy.da İtalya'da Basılmış Gravürleri”, *Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi Yayınları*, Ankara 1980, s.258-260.

araştırma Ayşe Ç. Türker'e aittir⁴. Türker, 19. yy. gravürlerinden yola çıkarak Büyükada üzerindeki yapıları araştırarak belgelemiş ancak bu yapıların adları ve tarihsel rollerine değinmemiştir. Oyasaki Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri'nde söz konusu ada üzerindeki yapılar, adları ve işlevleriyle açık bir şekilde belirtilmiş durumdadır.

Evreşe Kazası'na bağlı, Karaçalı Kariyesi ve karye karşısındaki ada üzerinde yer alan yapılar ile Osmanlı Dönemi'nde bu bölgede gerçekleşen olaylara ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan yirmi dört belge ve üç defter incelenmiştir. İncelenen bu belgelerde geçen Evreşe Kazası, bugün Gelibolu İlçesi'ne bağlı bir beldedir ancak Evreşe Beldesi'nde günümüzde Karaçalı adında bir köy bulunmamaktadır. Fakat Saros Körfezi kıyısındaki Evreşe'ye bağlı Adilhan Köyü ile Edirne İli, Keşan İlçesi, Sazlıdere Köyü arasında bulunan Sazlıdere Sahil Yolu'nun güney tarafı, Karaçalı Mevkii olarak bilinmektedir. Karaçalı Köyü her ne kadar günümüze ulaşmasa da Karaçalı adı, mevkii adı olarak hala bölgede ve tapu kayıtlarında kullanılmaktadır (Uydu Görüntüsü:3). H.1261-M.1845 tarihli Evreşe Kazası Temettuât Defteri'nden 49 haneli, 129 nüfuslu Karaçalı Karyesi'nin reaya (Rum) köyü olduğu anlaşılmaktadır⁵.

Karaçalı Mevkiinin tam karşısında ise Saros Körfezi'nin Üçadalarından Büyükada yer almaktadır (Uydu Görüntüsü:4). Mera vasfındaki, 301.000,00m²lik yüz ölçüme sahip adanın günaybatısında doğal bir liman bulunmaktadır. Kuzeydoğuya doğru yükselen adanın en yüksek noktası ortalama 55 metredir. Ada, Çanakkale Deniz Komutanlığı'nca top atış talimگاهی olarak kullanıldığından adaya giriş ve çıkışlar izne tabiidir. Büyükada üzerindeki yapılara ilişkin elimizdeki somut kalıntıları, adanın uydu görüntüleri oluşturmaktadır. Adanın uydu görüntülerinden ada üzerindeki muhtelif yönde ve sayıda duvar kalıntılarını görmek mümkündür. Türker tarafından da bu kalıntılar, kısaca betimlenerek Bizans ve Osmanlı Dönemi savunma yapıları olarak tanımlanmıştır⁶. Uydu fotoğraflarında gördüğümüz ve Türker tarafından tanımlanan adadaki yapı izleri, Osmanlı Arşiv Belgelerinde geçen başta Manastır olmak üzere, Kale-i Cedid Kalesi, Kale Camii, Camii Cedid ve Kale-i Cedid Tabyası'na ait izler olmalıdır⁷.

⁴ Ayşe Ç. Türker, "An Archaeological Survey of the Early Christian-Byzantine Period on the Valleys That Reached the Hellespont: 2014 Research", *33. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, C.1, Erzurum 2015, s.301-324.

⁵ Metin Menekşe, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Evreşe Kazası'nda Yaşayan Hane Sahipleri ve Mesleklerine Dair Bazı Bilgiler", *Social Sciences Studies Journal, SSSJournal (ISSN:2587-1587)*, vol:3, Issue:12, 2017, pp.1872-1886.

⁶ Türker, A.g.m., s.316.

⁷ Osmanlı kaleleri için ayrıca bkz.: Ali Boran, "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi", *Osmanlı, c.10, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 1999, s.347-361. Albert Gabriel, *İstanbul*

Aikaterini Laskaridis Foundation Library koleksiyonunda bulunan Fransız asıllı arkeolog ve gezgin Jean-Baptiste Lechevalier'in (1752-1836) 1800 yılına ait Marmara haritasında (Harita:1) Büyükada, I. Panaia Monastère (Panaia Manastırı) olarak gösterilmiştir. Yine aynı koleksiyonda bulunan Fransız hidrograf Joseph Roux'un 1804 yılına ait Saros Körfezi haritasında (Harita:2) ise Büyükada üzerindeki yapılar, açık bir şekilde resmedilmiştir⁸.

Kalenin inşa tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır ancak M.1731 tarihine ait Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgesinden adada bir manastırın olduğunu v bu manastırın kaleye dönüştürüldüğünü, manastırdaki eşyalar ile hayvanların da keşişlere ait mallar olduğundan kale dizdari tarafından alı konulmaması ayrıca bu mallara müdahale edilmemesi istenmiştir⁹. Kale-i Cedid (Manastır) Kalesi'nde görev yapan yeniçerilerin ulufeleri ise M.1746 yılı kayıtlarına göre Gelibolu Gümrüğü tarafından karşılanmış ve bir senelik ocaklık üç bin kûsur akçeyi bulmuştur¹⁰. M.1759 tarihli belgeden ise kalede otuz beş askerin görev yaptığını öğrenmekteyiz¹¹. Dergah-ı Ali Topçu sınıfı tarafından tahkim edilen kalede M. 1759 yılında kalenin sur duvarları ile diğer yapılarında tamiratlar yapılmıştır¹². Muarız Kalesi'ndeki yeniçeriler ile topçuların ulufelerini

Türk Kaleleri, (Çev. Alp Ilgaz), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1941. Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, c.1, Ankara 1960. Ali Remzi, *Eski ve Yeni Kaleler Hakkında Teracibi Harbiye ve Noktai Nazar (Kalecilik Hakkında Konferans)*, Askeri Matbaa, İstanbul 1934. H. Burcu Özgüven, "Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Askeri Yapıları ve Kalelerine Dair Genel Bir Değerlendirme", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi(Bidriyeler), Selçuk Üniversitesi Yayınları*, Konya 2000. s.271-282. Zeki Sönmez, "Osmanlı Kale Mimarisinin Ana Hatları", *EJOS*, IV(2001) (M.Kiel, N.Landman & H.Theunissen (eds.) *Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art*, Utrecht-The Netherlands, August 23-28, 1999), No: 58, s.1-18. Osman Ülkü, "Gelibolu'da Bulunan Türk Dönemi Mimari Eserleri", *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum 1998. Camiler hakkında ayrıca bkz.: Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, "Camii" mad., *İslam Ansiklopedisi*, T.D.Y., *İslam Araştırmaları Merkezi*, c.7 İstanbul 1993, s.46-56. Semavi Eyice, "Camii", mad., *İslam Ansiklopedisi*, T.D.Y., *İslam Araştırmaları Merkezi*, c.7, 1993 İstanbul, s.56-90. Manastırlar hakkında ayrıca bkz. Salime Leyla Gürkan, "Manastır" mad., *İslam Ansiklopedisi*, T.D.Y., *İslam Araştırmaları Merkezi*, c.27, İstanbul 2003, s.558-560. Sema Doğan, "Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, Ankara 2003, 73-89. Alice Mary Talbo, "Bizans Manastır Sistemine Giriş", *Cogito*, Sayı (17), Yapı Kredi Yayınları, 1999, 160-176. Esra Güzel Erdoğan, "Bizans Manastırlarının Tarihi Gelişimine Genel Bir Bakış ve Konstantinopolis Örneği", *Batman Üniversitesi, Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Batman 2012, s.433-441.

⁸ <http://eng.travelogues.gr/item.php?view=49583>

⁹ BOA.C.AS.D.Nr.248

¹⁰ BOA.AE. SMHD.I.D.Nr.181

¹¹ BOA.C.AS.D.Nr.744

¹² BOA.C.AS.D.Nr.735; BOA.C.AS.D.Nr.861

konu alan M.1759 tarihli belge ile M.1829 tarihli iki belge, kaledeki asker sayısı ile askerlerin maaşları konusunda ayrıntılı bilgiler sunmaktadır¹³. M.1765 tarihli belgeden adada biri kale içerisinde olmak üzere iki adet caminin yer aldığını öğrenmekteyiz¹⁴. Söz konusu bu belgeden Manastır Kalesi Camii'nin mevcut olduğu ya da camiye dönüştürülen bir yapı olduğu, Camii-i Cedid camisinin ise adından da anlaşılacağı üzere yeni inşa edildiği anlaşılmaktadır.

1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Muarız Körfezi, Osmanlı askeri ve siyasi tarihi açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur¹⁵. Kaptan-ı Derya, sahiller ve adalar Seraskeri Gazi Hasan Paşa'ya verilen M.1773 tarihli hükümde, Rusya Devleti ile yapılan ateşkesin bitmek üzere olduğu, bu nedenle Körfez Muhafızı Yanyalı Hacı Paşazade Mehmed'in Muarız Körfezi ve sakinlerinin muhafazası konusunda dikkatli olması gerektiği belirtilmiştir¹⁶.

İngilizlerin Akdeniz üzerinde kurmaya çalıştıkları hegemonyaya karşı Fransızlar, İngilizlere karşı bölgede daha etkili olamak adına 1798 yılında Mısır'ı işgal etmiş, üç yıl Fransız işgali altında kalan Mısır, Osmanlı ve İngiliz müttefik kuvvetlerinin çabasıyla 1801 yılında geri alınmıştır¹⁷. Osmanlı ve İngiliz müttefikliği kapsamında da Muarız Körfezi'ndeki tahkimatlar İngiliz Generali Keller tarafından M.1799 tarihinde stratejik olarak denetlenmiştir¹⁸. M.1801 tarihli belgeden ise Muarız sahilindeki tabyaların top döşemelerinde, Baklaburnu

¹³ BOA.C.AS.D.Nr.670; BOA.C.AS.D.Nr.1223; BOA.C.AS.D.Nr.16

¹⁴ BOA.C.EV.D.Nr.6

¹⁵ 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tablî-Tatbiki)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006; Virginia H. Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmed Resmî Efendi (1700-1783)*, Çev. Özden Arıkan, İstanbul 1997; Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul 1985; Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, VIII, Yay. Haz. Erol Kılıç ve Mümin Çevik, İstanbul 1992; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, IV, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat: Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, III-IV, Sad. Neşet Çağatay, Ankara 1980; Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mü'rit-Tevârih*, II.A/B, Haz. M. Münir Aktepe, İstanbul 1976; Ahmed Resmî Efendi, *Hulâsatü'l-İ'tibâr (1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi Tarihçesi)*, Haz. Osman Köksal, Ankara 2011.

¹⁶ BOA.C.AS.D.Nr.507

¹⁷1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Osman Zeki Soyuyğit, "XVIII. Asırda Fransızların Mısır'ı İşgali(Neden ve Sonuçlar)", *M.Ü. İlahiyat Master Tezi*, s.19. İstanbul 1964.; Naci Çakın, Nafiz Orhon, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi(Napolyon'un Mısır Seferi)*, III. Cilt, 5. Kısım Eki, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları. Ankara 1987.; Kamuran Şimşek, "Tarih-i Cevdet'e Göre Napolyon ve Mısır Meselesi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Denizli 2012.

¹⁸ BOA.C.AS.D.Nr.187

ve Karaçalı tabyalarının da mevzii ile siperlerinde tadilat yapılmış olduğunu öğrenmekteyiz¹⁹.

Kalenin M.1811 tarihinde ikinci defa tamir ettirildiği sırada Gelibolulu Mimar Ahmed Halife, kalenin tamiri sırasında vefat etmiş ve söz konusu vazife, oğlu Halil Halife'ye verilmiştir²⁰. Kalenin tamirat belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla tamirin büyük bir kısmında yenileme çalışmaları yapılabılırken bir diğer kısmında ise yenileme yapmak mümkün olmamıştır. Kale, muhtemelen bölgenin tipik taş formasyonu olan kum taşı ya da deniz kabuğu fosillerinden oluşan breş taşlarından inşa edilmiş olmalıydı. Kısa sürede deformasyona uğrayan bu iki taş cinsi nedeniyle olsa gerek kalenin sürekli olarak yenilenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Gelibolu ayanı, Muarız Kalesi, Baklaburnu ve Karaçalı Tabyalarını tamir edeceğine dair taahütte bulunduğundan M.1821 tarihli belge ile inşaatın hemen başlanması istenmiştir²¹. M.1821 tarihli belgede ise Muarız Kalesi ve Baklaburnu ile Karaçalı Tabyaları için 30 kantar (1,692kg) barutun kale dizdarına teslim edilmiş olduğu bildirilmektedir²². Gelibolu naibine tekiden yazılan M.1840 tarihli hükümden ise adadaki manastırın faal olduğu, manastır rahipleri ile yapılmış bir ahitname kapsamında düşman ve korsan gemilerini haber vermeleri şartıyla onlara serbestiyetlik sağlandığı ancak Muarız voyvodaları tarafından rahiplerin sürekli olarak rahatsız edildikleri anlaşılmaktadır²³.

Bugün Büyükada üzerinde gözle görünür ayakta kalmış bir kale bulunmadığı gibi kalenin karşısında olduğunu bildiğimiz Karaçalı Karyesi'nden de geriye herhangi bir iz kalmamıştır. M.1918 tarihli şifreli belge, Muarız Körfezi ve İnöz (Enez) sahilinde bulunan bazı Rum köylerinin başka bir mahale taşınmasını konu almaktadır²⁴. Bu belgeden de anlaşılıyor ki Karaçalı Karyesi de bu tarihte nakledilen Rum köyleri içerisindeydi ve Karaçalı Karyesi'nin günümüze ulaşmama nedenini işte bu mecburi tahliye oluştuyordu.

Muarız Körfezi, Gelibolu Yarımadası'na denizden yapılabilecek olası saldırılar için en uygun konumlardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle Saros Körfezi, tarih boyunca sürekli olarak askeri tahkimatların yapılabileceği bir yer olmuştur. Körfezdeki Büyükada anakaradan yalıtılmış haliyle ilk olarak bir inziva merkezi ya da dini eğitimlerin gerçekleştirildiği bir ibadetgah olarak seçilmişti. Ancak Saros Körfezi sahil şeridinin ve Gelibolu Yarımadası'nın güvenliğinin sağlanması adına Büyükada, Osmanlı Dönemi'nde hem bir çeşit erken uyarı merkezi görevini üstlenmiş hem de olası saldırılarda bir ön cephe vazifesinde

¹⁹ BOA.C.AS.D.Nr.703

²⁰ BOA.C.MF.D.Nr.78

²¹ BOA.C.AS.D.Nr.812

²² BOA.C.AS.D.Nr.812

²³ BOA.C.EV.D.Nr.436

²⁴ BOA.DH.ŞFR.D.Nr.485

bulunmuştur. Çanakkale Savaşları sırasında ise açık hedef konumunda olan Büyükkada, İtilaf Devletleri donanmasının bir denizaltısı tarafından yakılmıştır²⁵. Yine Çanakkale Savaşları sırasında İtilaf Devletleri donanması tarafından Saros Körfezi'nin sürekli olarak bombardımana tutulduğu düşünülürse Büyükkada'daki başta Kale-i Cedid Kalesi olmak üzere diğer yapıların da bu dönemde büyük bir tahribat yaşadığı söylenebilir. Günümüzde Özel Çevre Koruma Bölgesi içerisinde yer alan Saros Körfezi, doğal, biyolojik, kültürel ve tarihi açıdan evrensel ölçeklerde bütüncül bir yaklaşımla korunması gereken yerlerden biridir. Bu bakımdan Büyükkada üzerindeki kalıntıların Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi'nin tarihi kalıntıları olarak koruma altına alınması büyük önem arz etmektedir.

Sonuç:

İncelemiş olduğumuz Osmanlı Arşiv Belgeleri, kaleler diyarı Çanakkale'nin Saros Körfezi'nde bulunan Büyükkada'nın Kale-i Cedid Kalesi ve diğer yapıları konusunda pek çok ayrıntılı bilgi sunmaktadır. Saros Körfezi'ndeki Büyükkada, Osmanlı Arkeolojisi açısından bakir bir nokta olup, muazzam bulgular barındırmaktadır. Büyükkada'nın top atış talimhanesi olarak kullanılıyor olması ise adanın sahip olduğu arkeolojik mirası her geçen gün daha fazla tahrip etmektedir. Kuruluş ve yıkılış tarihleri konusunda kesin bir bilgiye sahip olmadığımız adanın üzerindeki yapılar ile ada karşısında yer alan Karaçalı Karyesi'nin belgeler aracılığıyla yapmış olduğumuz lokalizasyonu ancak yerinde yapılacak incelemeler sonucunda anlam bulacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ali Emiri Mahmud I (BOA.AE.
SMHD.I.D.Nr.181)

Cevdet Askeriye, (BOA.C.AS.D.Nr.248)

BOA.C.AS.D.Nr.744

BOA.C.AS.D.Nr.735

BOA.C.AS.D.Nr.861

²⁵ “Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri”, *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını*, Ankara, 2005, s. 156; BOA, DH. EUM. VRK, 25/35

BOA.C.AS.D.Nr.670

BOA.C.AS.D.Nr.1223

BOA.C.AS.D.Nr.16

BOA.C.AS.D.Nr.507

BOA.C.AS.D.Nr.187

BOA.C.AS.D.Nr.703

BOA.C.AS.D.Nr.812

BOA.C.AS.D.Nr.812

Cevdet Evkaf (BOA.C.EV.D.Nr.6)

BOA.C.EV.D.Nr.436

Dahiliye Nezareti Őifre Evrakı (BOA.DH.ŞFR.D.Nr.485)

Cevdet Maarif (BOA.C.MF.D.Nr.78)

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemî Evrakı (BOA.DH. EUM. VRK, 25/35)

Makale ve Kitaplar

MENEKŞE, Metin XIX. Yüzyıl Ortalarında Evreşe Kazası'nda Yaşayan Hane Sahipleri ve Mesleklerine Dair Bazı Bilgiler, *Social Sciences Studies Journal*, SSSjournal (ISSN:2587-1587), vol:3, Issue:12, 2017, pp.1872-1886.

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire BŐk.lüğü Yayını, Ankara, 2005.

Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Karasal ve Denizel Biyolojik Çeşitliliğin Tespiti Projesi Sonuç Raporu, T.C. Çevre ve Őehircilik Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ekim 2014.

TÜRKER, Ayşe Ç. An Archaeological Survey of the Early Christian-Byzantine Period on the Valleys That Reached the Hellespont: 2014 Research, 33. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, C.1, Erzurum 2015, s.301-324.

İnternet Sayfaları

<http://eng.travelogues.gr/item.php?view=49583>

Uydu Görüntüsü-1: *Saros Körfezi*

Uydu Görüntüsü-2: *Üçadalar*

Uydu Görüntüsü-3: *Karaçalı Mevkii*

Uydu Görüntüsü-4: *Büyükada*

Harita:1

Harita:2

